

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh454>

ROMANYA ARŞİVLERİNDE ADANA GÖRÜŞMELERİ (30-31 Ocak 1943)

Ömer METİN*

Özet

İkinci Dünya Savaşı başlarında tarafsız kalmayı tercih eden Türkiye, savaş süresince hem Müttefik hem de Mihver devletlerinin baskılarına maruz kalmıştır. Ayrıca Balkan Paktından dolayı müttefik olduğu ülkelerin, işgale uğraması ya da savaşa katılması Türkiye'nin dış politikasını etkileyen unsurlardan birisi olmuştur. Bu ülkelerden birisi olan Romanya, İkinci Dünya Savaşında Almanya'nın yanında yer almış ve Türkiye'nin savaşta izlediği tarafsızlık politikasından derinden etkilenmiştir. Almanya'nın Stalingrad Savaşında başarısız olması ve Sovyet Rusya'nın Balkanlara yayılma ihtimali, Türkiye ve Romanya'yı yakından ilgilendirmektedir. 1943 yılına gelindiğinde Müttefik Devletleri, Türkiye'nin tarafsızlığına son vererek, Almanya'nın nihai yenilgiye uğratılması için sorumluluk alması yönünde isteklerde bulunmuşlardır. Bu bağlamda Müttefikler ile Türkiye arasında yapılan görüşmelerin birisi de Adana'da gerçekleşmiştir. Bu çalışmada Adana Görüşmeleri, Romen Dışişleri Bakanlığı Arşivi kayıtları temel alınarak analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Türkiye, Romanya, İkinci Dünya Savaşı, Müttefik Devletler, Mihver Devletleri.*

Adana Debates in Romanian Archives (30-31 January 1943)

Abstract

Preferring to remain neutral in the beginning of the Second World War, Turkey experienced pressure from both allied powers and axis countries during the war. Furthermore, invasion or partial status of its allied countries was one of the factors those affecting Turkey's foreign policy. One of those countries, Romania was Germany's ally during the Second World War and affected deeply Turkey's impartiality policy followed during this period. Germany's defeat in Stalingrad front and possibility of

---

* Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

Russian expansion in Balkans were concerning both Turkey and Romania closely. In 1943, the allied powers demanded that Turkey had to cease its impartiality and take responsibility by joining the war for final defeat of Germany. In this context, one of the debates between Turkey and the allied powers took place in Adana. The present study analyzes the Adana Debates based on the documentaries found in the archives of Romania Ministry of Foreign Affairs.

Key Words: *Turkey, Romania, the Second World War, Allied Countries, Axis Countries.*

Giriş

İngiltere ve Fransa'nın öncülüğünde Birinci Dünya Savaşı sonrası kurulan düzen, Almanya'nın hızla silahlanması ve Versay Antlaşması'nı tanımayarak Milletler Cemiyeti'nden çekilmesi ve Avrupa'da Almanların yaşadığı yerleri Almanya'ya bağlaması ile bozulmaya başlamıştı. İtalya ise Büyük Roma İmparatorluğunu tekrar kurmak gayesi ile topraklarını genişletme çabası içinde bulunmakta ve statükonun değişmesini istemekteydi. Avrupa'daki bu iki yayılcı devletin yanına Japonya'nın da katılmasıyla bir ittifak (Mihver) ortaya çıktı.

Almanya ile İtalya'nın Avrupa ve Akdeniz üzerindeki yayılcı politikalarından rahatsızlık duyan Türkiye, 1939 yılı başlarında İngiltere ile olan diplomatik ilişkilerini geliştirmiştir. 15 Mart 1939'da Çekoslovakya'nın Almanlar, 23 Haziran 1939'da da Arnavutluk'un İtalyanlar tarafından işgal edilmesi, Türk hükümetinin Mihver devletlerine karşı güvenlik önlemleri almasına neden olacaktır. Bu bağlamda 12 Mayıs 1939 tarihinde İngiltere'yle Türk-İngiliz Ortak Deklarasyonu yayınlanmıştır. 23 Haziran 1939'da Hatay Meselesinin çözüme kavuşmasıyla birlikte aynı nitelikteki Türk-Fransız Ortak Deklarasyonu da ilan edilmiştir. Bu deklarasyonların ortak noktası Akdeniz mintikasında bir savaş meydana gelmesi durumunda tarafların birbirlerine her türlü yardımı yapacak olmasıydı.

İngiltere'nin Alman tehlikesine karşı Polonya'ya verdiği garantiye Sovyet Rusya'yı ortak etmek istememesi, Sovyet Rusya'nın Almanya'ya yaklaşmasına neden olmuştur. Her iki ülke birbirine güvenmeyip aşırı temkinli olsalar da İngiltere ve müttefiklerinin Sovyetleri dışlaması, Alman-Sovyet yumuşamasını doğurmuştur. İngilizlerin kararsız tutumuna karşılık Almanların, Stalin'in Baltık devletleri üzerinde daha rahat olabilme koşullarını kabul etmesi ve Hitler'in kış şartları nedeniyle Polonya harekâtını Eylül ayından öteye ertelemek istemesi Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktının 23 Ağustos 1939 günü Moskova'da

imzalanmasını sağlamıştır.¹ Sovyetler ile anlaşarak iki cephede birden savaşma riskini ortadan kaldıran Almanya, 1 Eylül 1939 sabahı Polonya'yı işgal hareketine girişmiştir. Buna karşılık İngiltere ile Fransa'nın 25 Ağustos'ta Polonya'ya verdiği garanti üzerine, 3 Eylül 1939 tarihinde Almanya'ya savaş ilan etmesiyle İkinci Dünya Savaşı başlamıştır.

Almanya ile Sovyet Rusya'nın anlaşması Türkiye için çok büyük bir sürpriz oldu. Çünkü Türk hükümeti, Sovyetlerin Almanların yanında değil de Müttefiklerin safında yer alacağını hesaplamaktaydı ve bu nedenle İngiltere ve Fransa ile deklarasyon imzalamıştı. Alman-Sovyet Paktı ile birlikte Milli Mücadele döneminden itibaren beraber yürüyen Türkiye ile Sovyet Rusya'nın yolları ayrılmış oluyordu.²

Nazi Almanya'sı ile Sovyet Rusya yakınlaşmasının kendi güvenliğini tehlikeye atacak muhtemel sonuçlarından tedirgin olan Türkiye, İngiltere ve Fransa ile 19 Ekim 1939'da üçlü bir ittifak imzaladı.³ Türk-İngiliz-Fransız İttifakı, deklarasyonların hükmünü aynen kapsamaktaydı. Öncekilerden farklı olarak, İngiltere ve Fransa bir Avrupa devleti tarafından saldırıya uğrarsa Türkiye tarafsız kalacaktı. Fakat İngiliz-Fransız garantörlüğü altında bulunan Yunanistan ile Romanya'ya bir saldırı halinde Türkiye, Müttefiklerin yanında savaşa girecekti. Ayrıca ittifakın 2 No'lu ek Protokol'üne göre Türkiye'nin bu antlaşma ile üzerine aldığı sorumluluklar, onu Sovyetler Birliği ile silahlı bir çatışmaya asla götürmeyecekti.⁴

Böylece Türkiye, İngiltere ve Fransa ile ittifak antlaşması yapmasına rağmen antlaşmaya koydurduğu ek maddeler ile Almanya ile Sovyet Rusya'ya karşı savaşın içinde olmayacağını hem Müttefiklere hem de Sovyet Rusya ile Almanya'ya ilan etmiş oluyordu. Buna rağmen Sovyet Rusya, Türkiye'nin bu tarafsız tutumuna saygı göstermeyerek Türkiye'nin, İngiltere ve Fransa'nın savaşı Balkanlara yayarak Almanya'ya karşı bir askeri cephe kurma hedefleri için askeri bir üs haline getirilmek istendiğini iddia edecektir. Türk hükümeti, hem Mihver hem de Müttefik devletlerin bütün baskılarına rağmen İkinci Dünya Savaşı boyunca Türk dış politikasının temelini, ülke topraklarının bütünlüğü adına kesinlikle tarafsız kalmak üzerine şekillendirmiştir.

¹ Liddle Hart, *II. Dünya Savaşı I*, çev. Kerim Bağrıaçık, 5. Baskı, İstanbul, YKY, 2003, s. 20-22.

² Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, (Cilt 1-2: 1914-1995), genişletilmiş 12. Baskı, İstanbul, (t.y), Alkım Yayınevi, s. 356.

³ Y. Olmert, "Britain, Turkey and the Levant Question during the Second World War", *Middle Eastern Studies*, 23/4, 1987, s. 337.

⁴ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 356-357.

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşında izlediği tarafsızlık politikası, 1943 yılı başından itibaren Müttefikler tarafından kendi davalarına zarar verdiği şeklinde algılanmaya başlanmıştı. Müttefiklere göre Türkiye'nin tarafsızlığı Almanya'nın yararına sonuçlar doğurmaktaydı. Balkanlar üzerinden Avrupa'ya girmeyi planlayan Müttefik orduları önünde Türkiye'nin engel teşkil ettiği ve bu tutumuyla da, nesnel olarak, Almanya'ya yardımda bulunduğu düşünülmektedir.⁵

Özellikle İngiltere, 1943 yılının başında itibaren Türkiye'nin Müttefikler safında savaşa girmesini çok istemekte ve bu yönde Türk hükümetine baskı yapmaktaydı. İngilizlere göre Balkanlar üzerinden Almanya'ya açılacak yeni cephe ile Almanya'nın çöküşü hızlanarak savaş daha kısa sürede sonuçlandırılabilirdi. Ayrıca Türkiye'nin Müttefikler yanında yer alması ile Sovyetlerin, Balkanlar üzerinde muhtemel yayılması da engellenebilirdi.⁶ 14 Ocak 1943 tarihinde Casablanca Konferansında bir araya gelen ABD Başkanı Roosevelt ile İngiltere Başbakanı W. Churchill, Türkiye'yi Müttefikler safına çekmek için girişimde bulunma kararı aldılar. Bu bağlamda İngiltere ve Müttefiklerinin bu düşüncelerini aktarmak amacıyla İngiliz Başbakanı W. Churchill, Türkiye Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile 30 Ocak-1 Şubat 1943 tarihleri arasında Adana'da görüşmelerde bulunmuşlardır.⁷

Romen Arşiv Belgelerinde Adana Görüşmeleri

Türkiye'nin Müttefiklerle yapmış olduğu görüşmeler, İkinci Dünya Savaşında Kasım 1940'dan itibaren Almanya'nın safında yer alan ve Sovyet tehlikesini çok derinden hisseden Romanya'yı da yakından ilgilendirmektedir. Özellikle Adana'da Türkiye Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile İngiliz Başbakanı Churchill arasında yapılan görüşme, Romanya'nın Ankara Elçiliği tarafından derinlemesine analiz edilerek raporlar halinde Bükreş'e gönderilmiştir.

Adana Görüşmeleri ile ilgili olarak Romanya Elçiliği ilk raporunu 2 Şubat 1943 günü Romen Dışişleri Bakanlığına göndermiştir. Buna göre İsmet İnönü-Churchill görüşmesi 31 Ocak 1943 tamamlanmış, aynı gün İsmet İnönü Ankara'ya gelmiş ve Türk hükümeti konuyla ilgili olarak resmi açıklama

⁵ Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, C. II, İstanbul, 1996, s. 165.

⁶ Mustafa Sıtkı Bilgin-Stewen Morewood, "Turkey's reliance on Britain: British Diplomatic and Political Support for Turkey against Soviet Demands 1943-1947", *Middle Eastern Studies*, vol. 40/no: 2 (Mar. 2004), s. 28.

⁷ Aydın Aydın, "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1939-1945", *Türk Dış Politikası*, Ed. Baskın Oran, C. I, 1. Baskı, İstanbul, 2001, s. 451.

yapmıştır. Romen elçiye göre Türk hükümetinin yaptığı açıklamadan İngiltere'nin başbakanları aracılığıyla Türkiye'ye etkisi altına alarak demokrasiden yana olan birliğe katılmasını istediği anlaşılmaktaydı.

Türk hükümetinin resmi bildirisini yorumlayan Romen diplomat, Türkiye'nin Adana Görüşmelerinden sonra da tarafsız kalmayı sürdürmek istediği, hiçbir şekilde taraflar arasında seçim yapmak, bir istekte bulunmak ya da taraflara bir şekilde katkıda bulunmak istememekteydi. Bundan başka devam etmekte olan Sovyet-Alman savaşında tarafsız kalarak Almanya'ya karşı savaşa girme taraftarı değildi. Fakat buna rağmen 1943 yılı itibarıyla Avrupa'da değişen dengeler ve Türkiye'ye çok yakın bir bölgedeki savaşa Türkiye'nin kayıtsız kalması beklenemezdi.

Romanya Elçisi, İngiltere ve ABD'nin Türkiye'nin bölgedeki güvenliğinin sağlanması yönünde garanti vermelerine rağmen Türkiye'yi ikna edemediklerini ifade etmiştir. Türkiye'nin Sovyet Rusya ve Almanya arasında bir seçim yapıp, herhangi bir risk almak istememesini ve bu görüşmelerden sonra hala tarafsızlığını koruyacağını beyan etmesinin, İngiltere ve ABD tarafından kötü bir sonuç olarak görülmemesi gerektiğini de raporuna eklemiştir.

Adana Görüşmelerinde devam eden savaşın dışında, savaş sonunda ne gibi gelişmelerin yaşanabileceği de tartışılmıştır. Romen elçiye göre Türkiye, Birinci Dünya Savaşından edindiği tecrübe nedeniyle Büyük Güçlere güvenmemekteydi. Ayrıca Adana Görüşmelerinin yapıldığı günlerde Türk kamuoyunda, İkinci Dünya Savaşı nedeniyle fiilen dağılmış olan Balkan Paktını yeniden oluşturma çabaları vardı. Türkiye Başbakanı Şükrü Saraçoğlu, 16 Ocak 1943'te bu konu hakkındaki fikirlerini İngiliz gazetecilere açıklamıştı. Saraçoğlu, Balkan devletleri ile yeniden temasa geçerek 1930'lu yıllarda olduğu gibi güçlü bir Balkan birliği kurularak, Müttefik ile Mihver devletlerinin etkisinde kalmaksızın özgürce politika üretebileceği inancındaydı. Bu hususta Romen elçi önemli bir noktaya dikkat çekmiştir. Elçiye göre Balkan Paktı yeniden oluşturulmalı ve savaşta tarafsızlığını ilan etmeliydi. Bu şekilde Sovyet Rusya'nın güvenliği sağlanmış olacaktı. Bununla birlikte Balkan Paktı'nın yeniden inşasının Almanya ve müttefikleri tarafından kabul edilmeyeceğini de düşünmekteydi.⁸

---

⁸ Arhivele Ministerul Afacerilor Externe(A. M. A. E.), Fond Turcia 71/E.9, vol. 151, Romanya'nın Ankara Elçiliğinin 02.02.1943 tarih ve 40/190 no'lu telgrafi.

Romanya'nın Ankara Elçiliğinden sonra İstanbul Konsolosluğu da Adana Görüşmeleri hakkında 5 Şubat 1943'de "çok gizli" ibareli bir raporu Bükreş'e yollamıştır. Romen konsolos, Türkiye'de edindiği izlenimlere göre Türk hükümetinin İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan son gelişmelerden oldukça tedirgin olduğunu 4 başlık altında vermiştir;

- Sovyet Rusya'nın politikaları Türkiye'yi şüphelendirmektedir.
- İngiliz Dışişleri Bakanı Mr. Eden'in Sovyet Rusya'yı cesaretlendirici konuşmaları Türkiye'de güvensizlik yaratmıştır.
- İngiltere, Arap dünyasını savaş sırasında siyasi açıdan birleştirmesine rağmen Türkiye'yi bu birliğin dışında tutmuştur.
- Casablanca Konferansından sonra müttefiklerin tarafsız ülkeler üzerinde baskı kurarak safını seçmeye zorlaması, Türkiye tarafından olumlu karşılanmamıştır.

Türkiye'nin yukarıda belirtilen tedirginliğini gören İngiltere, Adana Görüşmelerinde Türk yetkililerle bu konuyu da müzakere etmiştir. Görüşmeler öncesi Türk hükümeti, İngiltere'nin Türkiye üzerinde tarafsızlığı bırakması yönünde baskı yapacağını düşünmekteydi ve Adana'ya bu stres haliyle gidilmişti. Buna karşın Türk tarafının görüşmeler sırasında İngiltere-Amerika blokunun Türkiye'nin tarafsızlığına saygı duymasını beklediği de rapora eklenmiştir.

Romen diplomat İngiltere'nin Adana Görüşmelerinde Türkiye'yi niçin baskı altına almadığını da şu şekilde açıklamaktaydı;

1. İngiltere ve ABD, Sovyet Rusya'nın savaş sonrası muhtemel tavırlarından şüphe duymakta ve savaş sonrası Demokratik Güçlerin yegâne düşmanı haline geleceğine inanmaktaydı. Ayrıca Balkanlarda mevcut müttefik kuvvetleri ile Sovyet Rusya'ya yardım yeterli olabilirdi. Eğer Sovyetler dayanamayacak ve Almanlar karşısında çökecek duruma düşerler ise Alman kuvvetlerine karşı Türkiye'den yeni bir cephe açılabilirdi. İngiltere, bu sebeplerden dolayı Türkiye'yi yedekte taze bir güç olarak bekletme kararı almıştı.

2. İngiltere ve ABD, Adana Görüşmeleri sırasında savaş sonrası Sovyet Rusya'ya sınırlarını genişletme vaadinde bulunmadıklarını beyan ederek Türk tarafını rahatlatmak istemişlerdir. İngiltere ve ABD, Sovyet Rusya'nın İran ile olan güney doğu sınırını kendilerinin belirlediklerini, Türkiye ve Yunanistan'ın kendi taraflarında olmaları ya da Almanya'yı desteklememeleri durumunda Sovyetlerin güney batı sınırında da bir değişikliğe izin

vermeyecekleri garantisini vermişlerdir. Ancak müttefikler için Bulgaristan'a komünizmin sıçrama tehlikesi devam etmekteydi. Amerikalı ve İngiliz yetkililer, bu konu ile ilgili görüşlerini Türk devlet adamlarıyla da paylaşmışlardır.

3. Türkiye'nin Balkan Paktını tekrar canlandırarak Yugoslavya'ya kadar uzanan coğrafyada anti-komünist bir hat oluşturulabilir ve Türkiye bu oluşumda başat rol oynayarak yeni düzende Demokratik Güçlerden gerekli desteği alabilirdi.

4. Adana Görüşmelerinde İngiltere, geçmişteki Doğu Sorunundaki tecrübelerinin de etkisiyle Türkiye'yi kaybetmeden yapıcı politikalar izlemesi gerektiğini ABD'ye göstermiştir. Türkiye'nin çekinceleri göz önüne alınarak ve zaman içinde bu çekinceler ortadan kaldırılarak çok stratejik noktada bulunan bu ülke müttefikler safına çekilebilirdi.

5. Son olarak da Mr. Eden'in Casablanca ve Adana'da bulunmamış olmasından dolayı İngiltere ve ABD'nin diğer yetkililerinin aksine Sovyet Rusya'ya cesaret verici açıklama yapmış olması, Türkiye'de Eden'in görüşlerinin ABD ve İngiltere'nin resmi görüşü gibi algılanmasına neden olmuş olabilirdi. Bu nedenle Adana Görüşmeleri sırasında İngiltere hükümeti, Türkiye'nin kaygılarını gidermeye çalışmıştır.⁹

Adana Görüşmelerinin etkileri hakkında Romanya'nın Lizbon Elçiliği, 5 Şubat 1943'de Bükreş'e bir telgraf göndermiştir. Buna göre Adana Görüşmeleri ve sonuçları Sovyet Rusya lideri Stalin'i tatmin etmiştir. Bundan başka Türk Dışişleri Bakanı Saraçoğlu'nun 4 Şubat'taki açıklamaları hakkında bilgi verilmiştir. Saraçoğlu'nun Balkanlarda her türlü işbirliğine Türkiye'nin açık olduğunu ve hiçbir şekilde sınır genişletme gibi bir hedeflerinin olmadığını deklare etmesinin Türklerin iyi niyetini gösterdiği not edilmiştir. Fakat Türkiye'nin ısrarla Balkan Paktını canlandırmak istemesinin aynı zamanda Balkanlarda liderliğe oynama niyetinde olduğu yönünde şüphe uyandırdığı da telgrafta vurgulanmıştır.

Bundan başka Lizbon elçiliği, Almanya ile birlikte hareket eden uydu ülkeleri de ikiye ayırmıştır;

• Almanya ile birlikte hareket ederek sınırlarını genişletmek ya da bazı çıkarlar elde etmek isteyenler ülkeler,

---

⁹ A. M. A. E.,Fond Turcia 71/E.9, vol. 151, Romanya'nın İstanbul Konsolosluğu'nun 05.02.1943 tarih ve 204 no'lu raporu.

- Sadece gururlarını tatmin etmek isteyen ülkeler. ¹⁰

Romanya'nın Ankara Elçisi Telemaque, 19 Şubat 1943 tarihinde Adana Görüşmelerinin içeriğine dair kapsamlı bir rapor göndermiştir. Raporuna başlamadan önce Türk Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile İngiltere Başbakanı Churchill arasında Sovyet tehdidi üzerine geçen bir diyalogu Romen Dışişleri Bakanlığına aktarmıştır. Buna göre İngiliz başbakan, Sovyet lideri Stalin'in Sovyet ordularının 1941 yılındaki mevcut sınırlara tabi olacağını ve hiçbir şekilde topraklarını genişletme niyetinde olmadığı yönünde kendilerine garanti verdiğini İnönü'ye söylemiştir. Devamında ise kendilerinin Stalin'in bu sözüne güvenemediklerini ve İsmet İnönü'den bu konuda fikrinin ne olduğunu sormuş ve Türk Cumhurbaşkanı omuzlarını iki yana kaldırarak “Ben de bilmiyorum” cevabını almıştır. Daha sonra Adana Görüşmelerinin genel bir değerlendirilmesinin yapıldığı rapora geçilmiştir.

Romen Elçi Telemaque, İngiliz Başbakanı Churchill'in Türkiye'ye geleceğinin sır gibi saklandığını ayrıca Türkiye'de nerede ne tür görüşmeler yapacağını da gizli tutulduğunu belirterek raporuna başlamıştır. İngiliz başbakan, 30 Ocak 1943 günü saat 14.20'de Adana'ya uçakla gelmiş ve görüşmelerini 31 Ocak saat 16.20'ye kadar tamamlayarak buradan uçak ile Kıbrıs Adası'na gitmiştir. İngiliz başbakanın Türkiye ziyareti, Türk kamuoyunda ancak 2 Şubat 1943 resmi bildiri ile duyurulmuştur. Romen elçi kendisinin bu ziyaret hakkındaki bilgiyi ise 31 Ocak akşamı bir gazeteci dostu aracılığıyla öğrenebildiğine dikkat çekmiştir.

Adana Görüşmeleri sırasında dünyanın içinde bulunduğu uluslararası kriz nedeniyle bu görüşmeler uluslararası arenada ilgiyle takip edilmiş ve alınan kararlar farklı tepkiler bulmuştur. Türk ve İngiliz devletlerinin yaptığı görüşme sadece bu iki devlet medyasında değil aynı zamanda tüm dünyada derinlemesine irdelenmiştir. Romen elçi raporun devamında müzâkereler sırasında sadece politik konuların görüşülmediği, Türkiye'nin ordusu ve muhtemel bir savaşa iştiraki konusunda ihtiyaçları üzerinde iki devlet yetkililerinin değerlendirme yaptıklarına da vurgu yapmıştır.¹¹

Türk devletinin deklarasyonu ile Türk ve yabancı basının Adana görüşmeleriyle ilgili yaptığı yayınlar göz önüne alındığında, bu görüşmelerinin

---

¹⁰ A. M. A. E.,Fond Turcia 71/E.9, vol. 151, Romanya'nın Lizbon Elçiliğinin 07.02.1943 tarih ve 42/235 no'lu telgrafı.

¹¹ A. M. A. E.,Fond Turcia 71/E.9, vol. 151, Romanya'nın Ankara Elçiliğinin 17.02.1943 tarih ve 55/291 no'lu raporu.

Romanya Arşivlerinde Adana Görüşmeleri

gerçek amacının neler olduğu da raporda değerlendirilmiştir. ABD ve İngiltere, Türkiye ile Adana’da görüşmeler yapılmasına dair ilk kez Casablanca Konferansında görüşmüşler ve zaman içerisinde Türk tarafına Adana Görüşmelerine yönelik kararlarını iletmışlerdir. Daha sonraki süreçte ise Türkiye’nin Adana Görüşmeleri hazırlıkları, Türkiye’nin Moskova Elçisi Cevat Açıkalın tarafından yapılmıştır. Romen elçi, Cevat Bey’in 22 Ocak 1943 günü Ankara’dan ayrılarak 25 Ocak’ta Mısır’ın başkenti Kahire’ye geldiğini ve aynı gün İngiliz yetkililerle birden çok görüşme yaptığını belirtmiştir. 27 Ocak günü Mısır Başbakanı Nasuh Paşa ile görüşen Cevat Açıkalın, Mısır’da bulunduğu süre içinde İngiliz Başbakanı Churchill ile Adana Görüşmesi öncesi Türkiye’nin temel sıkıntılarını İngiliz başbakana ileterek, Adana’daki görüşmeler öncesi İngilizlere ön bilgiler sunmuştur.

Romen elçi, Adana Görüşmeleri öncesi her şeyin Kahire’de planlandığını belirtmesine rağmen Adana Görüşmeleri hakkında ilk haberlerini 2 Şubat 1943 günü yapan Türk gazetelerinin farklı başlıklar attığına dikkat çekmiştir. Türk gazetelerinde Churchill’in ziyareti ile ilgili olarak, İngiliz başbakanın Türk yetkililerle sadece durum değerlendirmesi yapmak üzere Türkiye’yi ziyarete geldiği vurgulanmaktaydı. Romen elçiye göre durum çok farklı idi. Görüşmenin detayları günler öncesinden Cevat Açıkalın ve İngiliz yetkililer aracılığıyla Kahire’de planlanmıştır. Türk hükümetinin Türk kamuoyunu tedirgin etmek istememiş olmasından dolayı, görüşmelere dair ilk bilgileri 2 Şubat’ta kamuoyuyla paylaşmış olabileceği de raporda yer almaktaydı.

Telamaque, Türk basınındaki siyaset ve dış politika uzmanlarının Adana Görüşmelerine dair hangi haber ve konular üzerinde yoğunlaştığını maddeler halinde sunmuştur;

A) Türk ve İngiliz yetkililer, Avrupa’nın 1943 yılı itibariyle içinde bulunduğu son durumu değerlendirmişlerdir. Özellikle Türkiye’nin Avrupa’yı derinden etkileyen bu savaşın neresinde olduğu ve ileriki dönemde ne gibi sorumluluklar alabileceği üzerinde durmuşlardır.

B) Görüşmeler sırasında İngiltere ve ABD, Türkiye’nin güvenliğini sağlayacak önlemlerin alınacağını Türk tarafına bildirmişlerdir. Ayrıca Türkiye’nin ihtiyaç duyduğu askeri ve diğer materyallerin bu iki güç tarafından Türkiye’ye verilebileceği izlenimi de Türk kamuoyunda oluşmuştur.

Romen elçi, yukarıdaki iki maddeye vurgu yaparak “iki” sorunun cevabının bulunması gerektiğini ifade etmiştir;

1) Türkiye kendisini Dünya'nın hangi bölgesinde ve kimlerle birlikte hissediyor?

2) Türkiye'nin güvenliği kime karşı sağlanacak ve bu güvenlikte Türkiye'ye kimler destek olacak?

Bu sorulara cevap bulmak için de İkinci Dünya Savaşının başlangıcına gidilerek, Türk dış politikası irdelendiğinde bu gizemli durumu çözebileceklerini belirtmiştir. Romen elçi, 1939 yılında Türk Başbakanı Şükrü Saraçoğlu'nun bir ay boyunca Moskova'da kaldığını bu süre içerisinde Sovyetlerin Türk boğazlarında askeri üs talep ettiğine ve bu isteğin Rusların tarihi emelinin bir parçası olduğuna vurgu yapmıştır. Moskova'daki görüşmeler sırasında Saraçoğlu'nun politik oyunları yerinde kullanarak Sovyetlerin baskılarına boyun eğmediğini buna karşın Sovyetlerin de uluslararası şartları göz önünde tutarak Türkiye üzerindeki emellerini ileride oluşabilecek daha iyi şartlara bıraktığını ifade etmiştir. Saraçoğlu'nun Moskova ziyaretinden sonra Türk devlet adamlarının Sovyet Rusya ile ilişkilere dair verdikleri beyanatlarda eski dönemlere nazaran işbirliği ya da iyi ilişkilere yönelik sözler yer almamıştır. Buna paralel olarak da Sovyetlerin Türk boğazları üzerindeki emelleri, bu dönemde olduğu gibi hiçbir dönemde bu kadar açıkça tehdit oluşturmamıştı.

Bu açıklamalardan sonra Telemaque, Türk basınında ortaya çıkan ve yukarıda bahsedilen A ve B nolu maddeleri kendi açısından değerlendirmiştir. Buna göre (A) nolu maddede; Adana Görüşmeleri sırasında Türk ve İngiliz devlet adamları, Türk Boğazlarının güvenliği üzerinde müzakereler yapmışlardır. Türkiye, Eylül 1939'dan itibaren Boğazlar üzerinde artan Sovyet tehdidini görüşme masasına getirmiştir. Türkiye, İngiltere ve ABD'nin Almanya'ya karşı müttefiki olan Sovyet Rusya'nın kendi toprakları üzerinde emelleri ve tehdidi varken, Türkiye'nin nasıl müttefiklere destek vereceğini İngilizlere sormuştur. İngiltere ise görüşmeler sırasında Türkiye'nin endişelerini yerinde bulduklarını, müttefikler olarak Sovyetlerin gizli emelleri olduklarını bildiklerini ve Türkiye'nin toprak bütünlüğünü garanti edeceklerini Türk tarafına bildirmiştir. Daha sonraki (B) maddesi ise ilkinin (A) bir sonucu idi. Türkiye'ye kendisini savunması için ABD ve İngiltere tarafından silah ve mühimmat verilmeliydi.¹²

---

¹² A. M. A. E.,Fond Turcia 71/E.9, vol. 151, Romanya'nın Ankara Elçiliğinin 17.02.1943 tarih ve 55/291 no'lu raporu, s. 1-2.

Adana Görüşmelerinden sonra Türk basınında oluşan havayı da aktaran Romen diplomat, Türk gazetelerinin hükümetin resmi açıklamasından sonra Adana'daki bu temasların tarihi nitelikte görüşmeler olduğunun farkına vardığına değinmiş bununla birlikte Türk hükümetinin tarafsızlığı konusunda herhangi bir değişiklik yaşanmasının beklenmediğine de vurgu yapmıştır. Ayrıca Türk gazeteleri, 1939 Türk-İngiliz antlaşması çerçevesinde gelişen Türk-İngiliz ilişkileri için Adana Görüşmelerini normal bir olay olarak görmekteydi. Devamında ise Türk basınının Adana Görüşmelerine dair yorumlar yaparken sadece kendilerine hükümet tarafından iletilen bilgiler doğrultusunda haber yaptığına ve bu nedenle farklı gazetelerde benzer yorum ve haberlerin görüldüğüne dikkat çekerek konuyla ilgili Türk basını hakkında maddeler halinde bilgi vermiştir;

a) İngiltere çıkarları için Türkiye'nin savaş sonuna kadar tarafsız kalması sorun yaratmayacaktı.

b) Bu tarafsızlığın devam etmesi için Türkiye'nin savunma gücü arttırılmalıydı.

c) Türk ve İngiliz askeri yetkililer, Türkiye'nin güvenliği için acil olan önlemler ve mühimmat konusunda hemfikir olmuşlardır.

d) Türkiye ve İngiltere, tüm uluslararası meselelerde birlikte hareket etmeliydi.

e) Avrupa'nın bütününde savaş sonrası bir birlik oluşturulmalıydı.

Genel olarak Türk basınının yorumlarında bir belirsizlik olduğuna dikkat çeken Telemaque, aynı zamanda bir tedirginlik durumunun da hâkim olduğunu gözlemlemiştir. Çünkü cumhuriyetin ilk yıllarında ve 1930'ların ortalarına kadar emperyalist batıya karşı Türkiye'nin çok önemli dostu ve destekçisi Sovyet Rusya idi. Türk gazeteleri yıllarca Sovyetlere övgüler düzmüşler ve İngiltere'yi geçmişte yaşananlardan dolayı güvensiz bulmuşlardı. Fakat İkinci Dünya Savaşının ortalarında dost ve müttefik gördükleri Sovyet Rusya'nın Türkiye topraklarında gözü olduğu ortaya çıkmıştı. Romen elçi yukarıda bahsettiği nedenlerden dolayı Türk basınının bir mahcubiyet halinde olduğunu aktararak, gazetelerin çoğunda Sovyetlerin gerçek emellerini ortaya koyan yazılara rastlanmadığını belirtmiştir. Sadece Sovyetler ile ilişkilerin İkinci Dünya Savaşındaki gelişmeler nedeniyle biraz soğuduğuna ama hala iki devlet arasında herhangi büyük bir sıkıntı yokmuş gibi davranıldığına vurgu yapmıştır. Bununla birlikte bazı gazetelerin Sovyet emelleri üzerinde tam net olmayan ifadeler kullandığı da raporda aktarılmıştır. Mesela 4 Şubat 1943 tarihli Yeni

Sabah gazetesinde Sovyetlerin, Türk boğazları üzerinde emelleri olduğuna dair propagandalar olduğunu ancak dost Sovyet hükümetinin kesinle böyle bir niyetinin olamayacağı yönünde berrak olmayan haberler verildiği, örnek olarak gösterilmiştir. Romen elçiye göre 1943 yılı itibariyle Sovyetlerin Türk toprakları üzerindeki emellerini Avrupa’da bilmeyen gazeteci kalmamıştı.

Raporun devamında İngiliz başbakanının Türkiye’yi terk etmesinden sonra Türk-İngiliz-Amerikan gazetecilerinin Adana Görüşmelerinin detaylarına ulaştıkları ve bu elde ettikleri bilgileri müttefik ülkeler ile tarafsız ülkelerinin basınına ilettikleri aktarılmıştır. Romen diplomata göre İngiltere ve ABD basınının dünya siyaseti üzerinde çok büyük etkisi vardı. Özellikle de müttefikler safında yer alan ülkelerde bu iki ülkenin gazetelerindeki haberler savaş sırasında önemli bir haber kaynağı ve propaganda aracı olarak görülmekteydi.

Adana Görüşmelerinden sonra ABD ve İngiltere basını bu propaganda gücünü etkin şekilde kullanmıştır. Bu ülkelerinin medyasında, “Türkiye’nin güvenliği müttefikler tarafından garanti altına alındı.”, “ Türkiye, İngiltere ile anlaşarak tarafsızlığını korumaya devam ediyor.”, “ Türkiye, savaşta kilit durumda fakat Churchill’in Türkiye ziyareti sonrası, İttifaklar bu kilit durumdan yararlanamayacaklar.”, “Türkiye’nin ordusu çok güçlü ve sağ tarafında İngiltere, sol tarafında da Sovyet Rusya’nın desteğini hissediyor” gibi haberler yapılarak Türkiye’nin Müttefiklere yakın olduğu mesajı verilmiştir. Adana Görüşmeleri sonrası bir İngiliz gazetesi, Stalin’in bu görüşmeden haberdar edildiğini açıklamış, Stalin de bu görüşü doğrulayarak Türk-İngiliz görüşmelerini onayladığını ifade etmiştir. Bundan başka Amerikan basını da ABD’nin Yahudi asıllı Ankara Elçisi Steinhard’dan aldıkları bilgi doğrultusunda, Adana Görüşmelerinde Stalin’in onaylamayacağı hiçbir kararın alınamayacağını iddia eden haberler yapmışlardır.

Romen elçi Alman basınının Adana Görüşmeleriyle ilgili tepkilerini anlamak için Türkiye’deki Cumhuriyet gazetesinin konuyla ilgili görüşlerini anlamının yeterli olacağını iddia etmiştir. Cumhuriyet gazetesi göre, Türkiye’nin tarafsızlığının müttefik antlaşması yaptığı İngiltere ile saldırmazlık antlaşması yaptığı Almanya arasında herhangi bir şekilde tercih yapmaması üzerine kuruludur. Bu iki ülke ile de geçmişten gelen dostluk ilişkileri vardır.

Bu nedenle Türkiye'nin tarafsızlığını bozmaya yönelik hiçbir provokasyon etkili olamayacaktır.¹³

Sovyet Rusya basınının Adana Görüşmelerine dair tavırları, Romen diplomat tarafından ilginç bulunmuştur. Çünkü Sovyet gazeteleri, Adana'daki görüşmelere yönelik olumlu ya da olumsuz hiçbir haber yapmamıştır. Sanki bu görüşmeler Sovyet dış politikasını etkilemeyen bir durummuş gibi sadece görüşmeler sonunda Türk hükümetinin resmi açıklamasını satırlarına aktarmışlardır. Buna karşın tarafsız ülkelerin medyası, Adana Görüşmelerine yakın ilgi göstermişlerdir. İsviçre gazeteleri, Türkiye'nin etkin bir denge politikası izleyerek savaş sonunda belki de tarafsız kalmayı başaran tek ülke olacağı tahmininde bulunmuştur. İsveç basını ise ağırlıklı olarak Türkiye'nin Sovyet baskısından oldukça rahatsız olduğunu ve İngiltere'ye görüşmeler sırasında bu konudaki sıkıntılarını aktardığını vurgulamıştır.

Romen diplomat genel olarak dünya medyasının Adana'daki görüşmelere dair gerçek bilgilere ulaşamadığına dikkat çekmiştir. Dünyanın birçok ülkesinde gazeteler bu görüşme hakkında haberler yapmasına rağmen bunların hiçbirisi derinlemesine analiz yapamamışlardır. Bunun sebepleri olarak da iki olasılık üzerinde durmuştur. Birinci olasılık Türkiye üzerinden Adana Görüşmelerine dair net bilgilere ulaşamamış olmalarıydı. Diğer bir olasılık ise uluslararası siyasetin içinde bulunduğu hassas dönemde ortamı daha da gergin hale getirecek haberlerden kaçınmak istemeleriydi.

Raporunu devamında Telemaque, Adana Görüşmeleri hakkında Türk yetkililerden topladığı bilgileri maddeler halinde raporuna eklemiştir;

1. Adana Görüşmelerinden sonra Ankara'ya dönen Türk Başbakanı Şükrü Saraçoğlu, hükümetteki arkadaşlarına Churchill'in ziyaretinden çok memnun kaldığını ifade ederek, bu ziyarete kadar hiçbir İngiliz devlet adamının Türkiye'nin taleplerini ve iyi niyetini Churchill kadar iyi anlamadığını ifade etmiştir.

2. Türk Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu, Türk hükümetinin Adana Görüşmelerinde çok başarılı bir müzakere yürüttüğünü ve istediklerini elde ettiğini söylemiştir.

3. Türk Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak, ordunun üst düzey subaylarıyla yaptığı toplantıda, İngiliz ve ABD desteğiyle Türk hava savunma gücünün yeterince sağlam hale geleceğine vurgu yapmıştır.

---

¹³ A. M. A. E.,Fond Turcia 71/E.9, vol. 151, Romanya'nın Ankara Elçiliğinin 17.02.1943 tarih ve 55/291 no'lu raporu, s. 2-3.

4. Şükrü Saraçoğlu, Adana Görüşmelerine dair ilk açıklamalarından birkaç gün sonra Türk meclisinde milletvekili arkadaşlarına verdiği bilgide, İngiltere ile yaptıkları anlaşmadan sonra artık Sovyet Rusya'nın Türkiye üzerindeki emellerinden hiçbir çekince duymadıklarını belirtmiştir.

5. İngiliz gazetesi Times'ın Ankara muhabiri Mavrudi, Ankara'daki meslektaşlarına İngiltere'nin Ankara Elçisi ile yaptığı görüşmeyi aktarmıştır. Buna göre İngiliz elçi, Times'ın muhabirine, “hep beraber ümit edelim ki Churchill Londra'ya döndüğünde, Sovyetlerin Türkiye üzerinde emperyalist emellerinin olmaması gerektiği konusunda Rusların Londra Elçisi Maisky'yi ikna edebilsin” demiştir. İngiliz muhabir ayrıca Adana Görüşmelerinden sonra İngiltere'nin Ankara Elçisi Knatchbull Hugessen ile Sovyetlerin Ankara Elçisi Vinogradov arasında geçen görüşmenin oldukça yapıcı ve Adana Görüşmelerini onaylayıcı olduğunu ifade etmiştir.

6. Sovyet Rusya'nın Ankara ve İstanbul'daki diplomatik temsilcileri, hiçbir şekilde Adana'daki görüşmeler ile ilgili kayda değer açıklama yapmamakta, Adana Görüşmelerinin çok önemli olmadığı yönünde izlenim yaratmaya çalışmaktadırlar.

7. Ankara'daki Türk siyasi gruplar ve özellikle de parlamenterler, Rusya'nın Türkiye üzerindeki emellerinden çekindiklerini saklamamaktadırlar.

Romen elçi raporunun devamında Adana Görüşmelerinin gerçek amacı ve alınan kararlar hakkında birçok söylentinin var olduğunu belirterek raporunda sadece bunlardan bir tanesine yer verebileceğini ifade etmiştir. Buna göre görüşmeler sırasında Türkiye'ye, savaş sonrası Türkiye'nin Karadeniz sınırının Bulgaristan ve Romanya kıyılılarını da içine alarak Sovyet Karadeniz'i ile komşu olacak şekilde Türkiye'nin lehine değiştirilecekti. Romen elçiye göre bu varsayımlar ve söylentiler göz önünde bulundurulduğunda Türkiye ve İngiltere'nin Adana Görüşmelerinde kendi çıkar alanları üzerinde anlaşmaya çalıştıkları izlenimi doğmaktadır. Ayrıca Casablanca Konferansındaki tartışmalardan sonra ABD Başkanı Roosevelt, İngiliz başbakanına Türk liderlerle görüşme yapması ve İngiltere'nin Ortadoğu'nun güvenliği konusunu ve Türkiye'nin bu noktada kendileri için hayati önem taşıdığını Türkiye'ye anlatması yönünde istekte bulunmuştur.¹⁴

Telesmaque, Türk basınında yakın dönemde işlenen haberlerin doğruluğuna güvenildiği takdirde Churchill'in Casablanca Konferansında alınan

---

¹⁴ A. M. A. E.,Fond Turcia 71/E.9, vol. 151, Romanya'nın Ankara Elçiliğinin 17.02.1943 tarih ve 55/291 no'lu raporu, s. 4-5.

kararları, İsmet İnönü ile görüşmek için Adana'ya geldiği sonucuna ulaşabileceklerini belirtmiştir. Buna göre Churchill ile İnönü görüşmeler sırasında savaşın gidişatını, Avrupa'nın geleceğini ve Yakın Doğu sorununu masaya yatırmışlardır. Bu görüşmeler sırasında Türk devlet adamları, özellikle Yakın Doğu'da savaş sonrası şartların Sovyet Rusya'nın tavırlarına göre şekilleneceğini ve bu devletin her ne kadar Almanya'ya karşı İngiltere ve ABD ile birlikte hareket ediyor olsa da Yakın Doğu için büyük bir soru işareti olduğunu İngilizlere anlatmışlardır.

Ayrıca Türk Başbakanı Saraçoğlu ile Dışişleri Bakanı Menemencioğlu, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşına kadar olan süreçte Sovyetlerle son derece yakın olan diplomatik ilişkileri hakkında da İngilizlere açıklamalarda bulunmuşlardır. Çünkü İngilizler görüşmeler sırasında Türk tarafına Rusların, Türk boğazları üzerinde geçmişten beri hiç tükenmeyen emelleri bulunduğunu sürekli hatırlatmışlardır. Türk devlet adamları, Türk elçiliğinin Moskova'dan gönderdiği gizli raporlarında Rusların Türk toprakları üzerindeki gizli hedeflerini bildiklerini ve hiçbir zaman Sovyet politikasına tam olarak güvenmedikleri, uluslararası siyasetin bir gereği olarak bölgelerindeki büyük bir güç ile dengeli ilişkiler yürüttükleri yönünde açıklama yapmışlardır. Bu açıklamalardan sonra en son Cumhurbaşkanı İsmet İnönü konuşmuştur. İnönü, İngiliz Başbakanına eğer Rusya'nın Türkiye'ye saldırması durumunda İngiltere ve ABD'nin ne tür bir garantiyi kendilerine sunduklarını açıkça sormuştur.

İnönü'nün bu sorusu üzerine Türkiye üzerindeki Sovyet tehlikesi hem politik hem de askeri açıdan masaya yatırılmış kesin bir çözüm bulunamamasına rağmen Türk ordusunun muharip gücünün nasıl yükseltilebileceği üzerinde çalışma yapılmıştır. Kısa sürede alınabilecek önlemler için fikir birliğine varılarak Türk ordusunun savaş malzemesi konusunda eksikliğini hissettiği malzemeler için lojistik destek verilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca Türkiye toprakları üzerinde İngiliz ordusunun herhangi bir faaliyette bulunması, toplantının başında taraflarca ihtimal dışı bırakılmıştır. Çünkü böyle bir durumda Sovyetlere Türk topraklarına saldırması için bir sebep yaratılmış olacaktı.

Bundan başka Türk ordusunun, Mihver devletlerine karşı savaş açması da Adana Görüşmeleri sonunda mümkün görünmemekteydi. Türk devlet adamları Birinci Dünya Savaşından edindikleri tecrübe ile acele hareket etmek istemiyorlar, savaşın sonuna doğru seçim yapmak zorunda oldukları anda Türk

devletinin çıkarlarına en uygun seçimi yapmak istiyorlardı. Zaten Cumhuriyet Halkı Fırkasının en son aldığı karar da bu yöneydi.

Romen elçi raporunun sonunda yukarıda belirttiği şartlar altında Adana Görüşmelerinde net kararlar alınmadığını belirtmiş, İngilizlerin Sovyet tehlikesine karşı Türk sınırlarının güvenliğinin sağlanacağı dışında her hangi kesin bir anlaşmaya varılmadığına vurgu yapmıştır. Romen elçi Rusların bu anlaşmaya saygı duymaması durumunda İngilizlerin garantisinin değerinin ne kadar olacağı sorusunu sorarak raporuna son vermiştir.¹⁵

Sonuç

30-31 Ocak 1943 tarihinde yapılan Adana Görüşmelerinden önce savaşın gidişatı Müttefiklerin lehine dönmüş ve Almanya'yı hızlı bir şekilde çökertmenin hesapları yapılmaya başlanmıştır. Bu nedenle Müttefikler, Türkiye'nin aktif olarak savaşa katılmasını ve Balkanlar üzerinde yeni bir cephe açarak Almanya'yı kesin olarak mağlup etmeyi planlıyorlardı. Türkiye'nin bu stratejik konumu Romanya'yı da yakından ilgilendirmekteydi. 1940 yılında Almanya ile antlaşma imzalayan Romanya, Mihver devletlerine katılmış ve özellikle Alman-Sovyet savaşında Alman ordularına önemli destek vermişti. Fakat Stalingrad Savaşını Almanların kaybetmesi ve gerilemeye başlaması, Romen toprakları üzerinde Sovyet tehlikesinin ortaya çıkmasına neden oldu. Bu nedenlerden dolayı savaşta tarafsız kalan Türkiye'nin alacağı kararlar, Romanya açısından da çok büyük önem arz etmekteydi.

Romen hükümeti, Stalingrad Savaşından sonra kendi topraklarının Sovyet işgali tehlikesine uğramasına karşın Türkiye'nin arabuluculuğu ile Müttefikler ile adil bir ateşkes yapma çabası içerisine girdi. Romanya her ne kadar 1940 yılında Mihvere katılmış ve Türkiye savaşta tarafsızlığını sürdürüyor olsa da her iki devlet Balkan Pakti'ndan dolayı hala müttefik durumundaydılar. Ayrıca her iki devletin de İkinci Dünya Savaşı'nda çekindikleri tehlike ortaktı. Sovyet Rusya'nın Balkanlara yayılma ihtimali, Türkiye ve Romanya'yı ortak hareket etmeye zorlayacaktı. Bu bağlamda Romen diplomatlar, Adana'da İnönü ile Churchill arasındaki görüşmeleri çok yakından takip etmişler ve görüşmenin ayrıntılarına dair ulaşabildikleri bilgileri hemen Bükreş'e rapor etmişlerdi.

---

¹⁵ A. M. A. E.,Fond Turcia 71/E.9, vol. 151, Romanya'nın Ankara Elçiliğinin 17.02.1943 tarih ve 55/291 no'lu raporu, s. 5-6.

Romen diplomatların Adana Görüşmelerinden çıkardıkları sonuçlara bakıldığında; Türkiye, Birinci Dünya Savaşında yaşadığı acı tecrübelerden sonra artık hiçbir şekilde ne Müttefiklere ne de Mihvere güvenmiyordu. Bir büyük devletin kâğıt üzerinde verdiği söz ya da garanti ile diğer bir büyük devlete savaş açması veya destek vermesi, İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin dış politikasında kesinlikle yer almayan bir durumdu. Romen diplomatlar, Adana Görüşmelerinde Türkiye'nin bu kararlılığını bir kez daha görmüşlerdi. Bundan başka bu görüşmelere dair Romen diplomatların raporlarında dikkat çeken husus, Balkanlar ve Türkiye üzerindeki Sovyet tehlikesini, Türk devlet adamları İngilizlere ikna edici şekilde anlatabilmişlerdir. Böylece Adana'ya Türkiye'yi savaşa dâhil ederek Balkanlar üzerinden yeni cephe açma hedefiyle gelen İngiltere ve Müttefikleri, Türkiye'nin Sovyet tehlikesi karşısındaki kaygılarına anlamışlar ve Türkiye'ye güvenlik konusunda garanti vermişlerdir.

KAYNAKLAR

a-) Arşiv Belgeleri

A. M. A. E.,Fond Turcia 71/E.9, vol. 151, Romanya'nın Ankara Elçiliği'nin 02.02.1943 tarih ve 40/190 no'lu telgrafı.

A. M. A. E.,Fond Turcia 71/E.9, vol. 151, Romanya'nın İstanbul Konsolosluğu'nun 05.02.1943 tarih ve 204 no'lu raporu.

A. M. A. E.,Fond Turcia 71/E.9, vol. 151, Romanya'nın Lizbon Elçiliği'nin 07.02.1943 tarih ve 42/235 no'lu telgrafı.

A. M. A. E.,Fond Turcia 71/E.9, vol. 151, Romanya'nın Ankara Elçiliği'nin 17.02.1943 tarih ve 55/291 no'lu raporu.

b-) Araştırma-İncelemeler

ARMAOĞLU, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, (Cilt 1-2: 1914-1995), genişletilmiş 12. Baskı, İstanbul, Alkım Yayınevi, (tarih yok).

AYDIN, Aydın, "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1939-1945", *Türk Dış Politikası*, Ed. Baskın Oran, C. I, 1. Baskı, İstanbul, 2001.

BİLGİN, Mustafa Sıtkı- Steven Morewood , "Turkey's Reliance on Britain: British Political and Diplomatic Supportfor Turkey against Soviet Demands, 1943-1947", *Middle Eastern Studies*, 40/2, 2004.

HART, Liddell, *II. Dünya Savaşı I*, çev. Kerim Bağrıaçık, 5. Baskı, İstanbul, YKY, 2003.

Ömer Metin

KOÇAK, Cemil, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, C. II, İstanbul, 1996.

OLMERT, Y., “Britain, Turkey and the Levant Question during the Second World War”, *Middle Eastern Studies*, 23/4, 1987.

ÖZÇELİK, Mücahit (2010), “ İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (29), 2010.